

Stavovi prema Crkvi i vrijednosne orijentacije kao prediktori interesa za okultno

Zlatko Šram*

Abstract

U ovom smo istraživanju nastojali utvrditi doprinose li i u kojoj mjeri anticrkveni stav, procrkveni stav, orijentacija na bogatstvo, moć i slavu te prosocijalna orijentacija u predikciji interesa za okultno koji u svojoj psihološkoj pozadini predstavlja predispoziciju za bavljenje okultnim praksama i sklonost sotonizmu. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku punoljetnih građana hrvatske nacionalnosti (N = 558). Rezultati regresijske analize pokazali su da se u pozadini interesa za okultno nalaze crkveno–religiozne konfuzije i dezorijentiranost materijalističko–hedonističke orijentacije te poremećeni odnosi u socijalnoj interakciji.

Ključne riječi: interes za okultno; demonski utjecaj; stavovi prema Crkvi; materijalističko–hedonistička orijentacija; prosocijalna orijentacija

Uvod

U ovom smo istraživanju¹ postavili hipotezu da određeni stavovi prema Crkvi i pojedini obrasci životne filozofije kao vrijednosne orijentacije u bitnoj mjeri doprinose pojavljivanju interesa za okultno. Činjenica da smo stavove prema Crkvi i vrijednosne orijentacije stavili u poziciju nezavisnih varijabli, dakle onih varijabli kojima se objašnjava pojavljivanje interesa za okultno, ne znači da interes za okultno, koji implicira postojanje okultnih praksi i sklonost sotonizmu, ne dovodi do formiranja određenoga stava prema Crkvi, određene životne filozofije i kvalitete socijalnih interakcija. Teorijski okvir unutar kojega smo postavili hipotezu istraživanja nalazimo u katoličkoj demonologiji Gabrielea Amortha (2005), Ego-na von Petersdorffa (2012) i Joséa Antonija Fortee (2018), koja pretpostavlja

* Dr. sc. Zlatko Šram, viši znanstveni suradnik, Hrvatski centar za primijenjena društvena istraživanja. Adresa: Hanamanova 7, 10000 Zagreb. E–adresa: zlatko.sram@appliedsocresearch.com

1 Istraživanje je sprovedeno u okviru znanstveno–istraživačke djelatnosti Instituta za migracije i narodnosti uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja iz sredstava Namjenskoga višegodišnjega institucijskoga financiranja znanstvene djelatnosti na javnim sveučilištima i javnim znanstvenim institutima u Republici Hrvatskoj.

povezanost između okultnih praksi, demonskoga utjecaja, neprijateljskoga stava prema Crkvi, materijalističko–hedonističke životne filozofije i poremećenih odnosa u socijalnim interakcijama.

U ovom smo radu konstrukt interesa za okultno definirali kao vrijednosni obrazac u kojem se preferiraju okultna znanja (poznavanje crne magije, čitanje knjiga i časopisa o ezoteričkim i okultnim temama) i okultne prakse (sudjelovanje u sotonskim ritualima, sudjelovanje u seansama u kojima se prizivaju duhovi). Imajući na umu povezanost između potrebe za okultnim znanjima i okultnih praksi u čijoj se pozadini nalazi sotonski utjecaj (Amorth, 2006, 128), taj bi vrijednosni obrazac mogao ukazivati na postojanje jedne vrste demonskoga sindroma. Tako internalizirani vrijednosni obrazac može postati problem na području duševnoga zdravlja pojedinca (Lucadou i Wald, 2014, 330) i ozbiljan socijalni problem (Forsyth i Olivier, 1990, 281).

Premda interes za okultnim ne mora nužno implicirati postojanje okultnoga ponašanja, taj se interes ipak može tretirati kao predispozicija za ulaženje u mračno područje duhovnoga života i za razvitak demonsko–inducirane bolesti (Isaacs, 2018, 129–130). Naime, da bi došlo do izražavanja interesa za okultno, potrebno je najprije da pojedinac vjeruje kako bavljenje okultnim praksama donosi određenu korist ili omogućuje postizanje nadnaravnih moći kojima će upravljati svojim i manipulirati tuđim životom. Na temelju takvoga sustava vjerovanja formira se vrijednosni sustav koji definiraju preferencije okultnoga znanja i sudjelovanja u okultnim praksama.

1. Stavovi prema Crkvi i interes za okultno

Prihvatimo li mogućnost da interes za okultno u određenoj mjeri prezentira i prakticiranje okultnoga, a koje je redovito pod demonskim utjecajem (Jeanguenin, 2010, 39) mogli bismo pretpostaviti da će interes za okultno biti u pozitivnoj korelaciji s negativnim stavom prema Crkvi, odnosno u negativnoj korelaciji s pozitivnim stavom prema Crkvi. Na taj ćemo način ujedno utvrditi prognostičku valjanost skale za mjerenje interesa za okultno. U ovom smo radu koristili dva stavovska konstrukta prema Crkvi. Prvi je ukazivao na anticrkveni stav za koji je karakteristično percipiranje Crkve kao zaostale, štetne, licemjerne i društveno nepotrebne institucije. Drugi je ukazivao na procrkveni stav za koji je karakteristično percipiranje Crkve kao institucije koja doprinosi psihološkoj dobrobiti pojedinca, nacionalnomu moralu i društvenoj pravednosti. Bilo je za očekivati da će ta dva stava prema Crkvi biti u međusobno negativnoj korelaciji, odnosno da anticrkveni stav isključuje procrkveni stav, što bi ukazalo na postojanje dosljednoga stava prema Crkvi. Bilo je također za očekivati da će se u regresijskom modelu anticrkveni stav pokazati bitnim prediktorom interesa za okultno u pozitivnom smjeru, a procrkveni stav bitnim prediktorom interesa za okultno u negativnom smjeru.

2. *Vrijednosne orijentacije i interes za okultno*

U izboru obrazaca vrijednosnih orijentacija koje smo stavili u relaciju s interesom za okultno, nastojali smo definirati one koji ukazuju na internalizaciju određenoga svjetonazora, životne filozofije ili stila života. Drugim riječima, nastojali smo definirati dvije vrste terminalnih vrijednosti koje se odnose na ono čemu bi čovjek trebao biti usmjeren u konačnom smislu, ukazujući pri tom na sadržaj cilja života i smisla života (Rokeach, 1973). Jedna od takvih vrijednosnih orijentacija je orijentacija na bogatstvo, moć i slavu koju neki autori nazivaju “hedonistička orijentacija” (Vlah et al., 2010, 486). Druga vrijednosna orijentacija odnosi se na prosocijalnu orijentaciju koja u sebi sadržava potrebu za skladnim međuljudskim odnosima i altruističkim ponašanjem. Premda smo te dvije vrijednosne orijentacije ili životne filozofije kategorizirali kao terminalne vrijednosti, vidimo da one u sebi sadržavaju i instrumentalne vrijednosti koje se odnose na način života, odnosno sredstvo za postizanje određenih ciljeva. U prvom slučaju bogatstvo kao životna filozofija predstavlja terminalnu vrijednost, a moć i slava predstavljaju instrumentalne vrijednosti, dakle one vrijednosti pomoću kojih se između ostalog postiže bogatstvo. U drugom slučaju, življenje u skladnim međuljudskim odnosima predstavlja terminalnu vrijednost, a altruističko ponašanje predstavlja instrumentalnu vrijednost, dakle onu vrijednost pomoću koje se u određenom kontekstu nastoje postići skladni međuljudski odnosi.

Pretpostavili smo da će se orijentacija na bogatstvo, moć i slavu nalaziti u pozitivnoj korelaciji s interesom za okultno. Drugim riječima, potreba za bogatstvom, moći i slavom predstavlja onaj vrijednosni obrazac koji može, zbog duhovne praznine koju često proizvodi, biti plodno tlo za traženjem alternativne “duhovnosti” koja se nalazi u podlozi okultnih praksi (Ivey, 1993, 180). S druge pak strane, pretpostavili smo da će se prosocijalna orijentacija nalaziti u negativnoj korelaciji s interesom za okultno. Naime, interes za okultno i bavljenje okultnim praksama često je povezan s onom vrstom socijalnoga hostiliteta, interpersonalne manipulacije, egocentričnosti i emocionalne hladnoće u čijoj se pozadini nalazi sociopatska struktura ličnosti (Šram, 2003a, 106–107). Pretpostavili smo stoga da će poremećeni odnosi u socijalnoj interakciji biti bitan prediktor interesa za okultno.

3. *Cilj i hipoteza istraživanja*

U ovom smo istraživanju nastojali utvrditi doprinose li i u kojoj mjeri anticrkvni stav, procrkvni stav, orijentacija na bogatstvo, moć i slavu te prosocijalna orijentacija internalizaciji interesa za okultno koji u svojoj psihološkoj pozadini predstavlja predispoziciju za bavljenje okultnim praksama i sklonost sotonizmu. S tim smo ciljem proveli multiplu regresijsku analizu kako bismo ispitali proporciju varijance kojom bi se interes za okultno mogao objasniti navedenim setom prediktorskih varijabli. Pretpostavili smo da će se u regresijskom modelu anticr-

kveni stav i orijentacija na bogatstvo, moć i slavu pokazati statistički značajnim prediktorima interesa za okultno u pozitivnom smjeru, a procrkveni stav i prosocijalna orijentacija bitnim prediktorima u negativnom smjeru.

4. Metoda

4.1. Ispitanici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku punoljetnih Hrvata ($N = 558$) iz istočne Slavonije i Baranje (Vukovar i okolica, Beli Manastir i okolica). Uzorkom je obuhvaćeno 46% muških ispitanika. Prosječna starosna dob bila je 43,30 godine (standardna devijacija = 16,20). Obrazovna struktura ispitanika bila je sljedeća: osnovna škola = 6,6%; srednja škola za radnička zanimanja u trajanju od tri godine: 15,2%; srednja četverogodišnja škola: 40,5%; viša škola: 12%; fakultet: 25,6%. Vidimo da je distribucija školske naobrazbe zakrivljena prema višim stupnjevima školske naobrazbe, što je i razumljivo jer je sadržaj i način ispunjavanja upitnika podrazumijevao određeni stupanj pismenosti i socijalnu motiviranost. Svi su ispitanici bili hrvatske nacionalnosti, a 89% izjasnilo se da pripadaju Katoličkoj crkvi.

4.2. Mjerni instrumenti

Pet mjernih instrumenata ili skala korišteno je u ovom istraživanju: (1) interes za okultno, (2) anticrkveni stav, (3) procrkveni stav, (4) orijentacija na bogatstvo, moć i slavu te (5) prosocijalna orijentacija. Konstruktna valjanost svih skala provjerena je faktorskom analizom pod komponentnim modelom, pouzdanost skala je izračunata Cronbachovim koeficijentom alfa, a homogenost skala izračunata je prosječnom korelacijom između čestica pojedinoga mjernoga instrumenta.

4.2.1. Interes za okultno

Skalu od 4 čestica konstruirali smo unutar prostora skale za mjerenje vrijednosnih orijentacija. Ispitaniku je postavljeno pitanje: "Koliko su Vama osobno u životu važne sljedeće stvari?" Ponudeni su sljedeći mogući odgovori: 1 = uopće mi nije važno; 2 = nije mi važno; 3 = niti mi je važno niti nevažno; 4 = važno mi je; 5 = jako mi je važno. Faktorska analiza skale rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 59,48% varijance (*Tablica 1*). Vidimo da su interes za okultna znanja (poznavati crnu magiju; čitati knjige i časopise o ezoteričkim i okultnim temama) i interes za sudjelovanje u okultnim praksama (sudjelovati u sotonskim ritualima; sudjelovati u seansama u kojima se prizivaju duhovi) međusobno toliko visoko povezani da formiraju jedinstvenu latentnu strukturu interesa za okultno. Veličina Cronbachova koeficijenta (alfa = 0,77) i veličina prosječne korelacije između čestica mjernoga instrumenta ($r = 0,46$) ukazuju na to da je skala za mjerenje interesa za okultno pouzdan i homogeni mjerni instrument.

Tablica 1. Faktorska struktura interesa za okultno
Table 1. Factorial structure of interest in the occult

Varijabla	Zasićenje
Sudjelovati u seansama u kojima se prizivaju duhovi	0,83
Čitati knjige i časopise o ezoteričnim i okultnim temama	0,77
Sudjelovati u sotonističkim ritualima	0,76
Poznavati crnu magiju	0,71

4.2.2. Anticrkveni stav

Skalu od 5 čestica konstruirali smo izborom određenih čestica koje su Thurstone i Chave (1929) konstruirali za mjerenje stavova prema Crkvi.² Ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: “U kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa sljedećim tvrdnjama?” Ponudeni su sljedeći mogući odgovori: 1 = uopće se ne slažem; 2 = uglavnom se ne slažem; 3 = niti se slažem niti se ne slažem; 4 = uglavnom se slažem; 5 = u potpunosti se slažem. Faktorska analiza skale rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 73,53% varijance (Tablica 2). Latentna dimenzija anticrkvenoga stava ukazuje na neprijateljski stav prema Crkvi percipirajući je kao društveno zaostalu, štetnu, licemjernu i potpuno nepotrebnu instituciju. Veličina Cronbachova koeficijenta (alfa = 0,91) i veličina prosječne korelacije između čestica mjernoga instrumenta ($r = 0,67$) ukazuju na to da je skala za mjerenje anticrkvenoga stava visoko pouzdan i homogeni mjerni instrument.

Tablica 2. Faktorska struktura anticrkvenoga stava
Table 2. Factorial structure of anti-ecclesial attitudes

Varijabla	Zasićenje
Mislim da je organizirana Crkva neprijatelj znanosti i istine	0,87
Crkva predstavlja plitkost, licemjerje i predrasude	0,86
Prema mojem iskustvu, Crkva je beznadno zastarjela	0,85
Mislim da je Crkva parazit društva	0,84
Smatram da bi našoj zemlji bilo bolje kada bi se crkve zatvorile, a svećenici počeli raditi neki koristan posao	0,84

2 Originalnu verziju Thurstoneove i Chaveove skale za mjerenje stava prema Crkvi, koja sadržava 45 čestica, osigurao je i sugerirao njezino uvrštavanje u istraživački projekt pokojni profesor Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu Ilija Živković. Scree test u eksplorativnoj faktorskoj analizi ukazivao je na postojanje dva osnovna faktora: anticrkvenost i procrkvenost, kojima je objašnjeno 52,19% varijance. Korelacija između te dvije latentne dimenzije stavova prema Crkvi iznosila je $r = -0,59$. Prvih pet čestica koje su bile najviše zasićene s tim faktorima uzeli smo u obzir prilikom definiranja sadržaja skale za mjerenje anticrkvenosti i skale za mjerenje procrkvenosti.

4.2.3. Procrkveni stav

Druga dimenzija stava prema Crkvi sastavljena je također od 5 čestica. Ispitanicima je postavljeno isto pitanje s istim mogućnostima odgovora kao i u slučaju mjerenja anticrkvenoga stava. Faktorska analiza skale procrkvenoga stava rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 70,24% varijance (*Tablica 3*). Vidimo da latentna dimenzija procrkvenoga stava ukazuje na visoko vrednovanje Crkve u njezinu djelovanju na planu kvalitete života pojedinca, morala nacije i zastupanja društvene pravednosti. Drugim riječima, psihološka dobrobit pojedinca i korisnost koju Crkva ima u društvu jesu odrednice procrkvenoga stava. Veličina Cronbachova koeficijenta ($\alpha = 0,89$) i veličina prosječne korelacije između čestica mjernoga instrumenta ($r = 0,62$) ukazuju na to da je skala za mjerenje anticrkvenoga stava visoko pouzdan i homogeni mjerni instrument.

Tablica 3. Faktorska struktura procrkvenoga stava
Table 3. Factorial structure of pro-ecclesial attitudes

Varijabla	Zasićenje
Uvjeren/a sam da Crkva ima najveći utjecaj na dobro upravljanje i ispravan način života	0,88
Smatram da je Crkva danas najbolja institucija na svijetu	0,86
Uvjeren/a sam da je Crkva sredstvo promicanja individualne i društvene pravednosti	0,81
Mislim da je pohađanje crkve dobar pokazatelj morala nacije	0,81
Smatram da je članstvo u Crkvi gotovo osnovni preduvjet za kvalitetan život	0,80

Skale vrijednosnih orijentacija konstruirane su na temelju adaptacije skale koju su primijenili Vlah et al. (2010, 486).

4.2.4. Bogatstvo, moć i slava

Skalu od 5 čestica definiraju potreba za bogatstvom, moći i slavom, koja ukazuje na izrazitu potrebu za konzumerizmom (*Tablica 4*). Ispitaniku je postavljeno pitanje: “Koliko su Vama osobno u životu važne sljedeće stvari?” Ponudeni su mogući odgovori na skali Likertova formata od 1 (= uopće mi nije važno) do 5 (= jako mi je važno). Faktorska analiza skale rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 59,35% varijance (*Tablica 4*). Veličina Cronbachova koeficijenta ($\alpha = 0,82$) i veličina prosječne korelacije između čestica mjernoga instrumenta ($r = 0,49$) ukazuju na to da je skala za mjerenje bogatstva, moći i slave pouzdan i homogeni mjerni instrument

Tablica 4. Faktorska struktura orijentacije na bogatstvo, moć i slavu
 Tablica 4. *Factorial structure of the orientation toward wealth, power and fame*

Varijabla	Zasićenje
Trošiti puno novca	0,80
Imati moć i utjecaj u društvu	0,78
Biti jako bogat	0,75
Moći kupiti svaku stvar koju želim	0,75
Biti poznat/a i slavan/na	0,74

4.2.5. Prosocijalna orijentacija

Skala od 5 čestica konstruirana je na temelju socijalno–interakcijske vrijednosne orijentacije koja se redovito nalazi u bitnoj negativnoj korelaciji s asocijalnim oblicima ponašanja. Ispitaniku je postavljeno pitanje: “Koliko su Vama osobno u životu važne sljedeće stvari?” Ponudeni su mogući odgovori na skali Likertova formata od 1 (= uopće mi nije važno) do 5 (= jako mi je važno). Faktorska analiza skale rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 55,82% varijance (Tablica 5). Skladni i afektivno topli odnosi u socijalnoj interakciji s drugim ljudima te spremnost na pomaganje drugima odrednice su prosocijalne orijentacije. Veličina Cronbachova koeficijenta (alfa = 0,79) i veličina prosječne korelacije između čestica mjernoga instrumenta ($r = 0,44$) ukazuju na to da je skala za mjerenje prosocijalne orijentacije pouzdan i homogeni mjerni instrument.

Tablica 5. Faktorska struktura prosocijalne orijentacije
 Table 5. *Factorial structure of a pro–social orientation*

Varijabla	Zasićenje
Pomagati i činiti dobro drugima	0,80
Biti pristojan/na prema drugim ljudima	0,76
Pomagati slabima i nemoćnima	0,75
Imati dobre i iskrene prijatelje	0,73
Imati dobre odnose s ljudima s kojima živim i radim	0,68

5. Rezultati

5.1. Pearsonovi koeficijenti korelacije između ispitivanih varijabli

Pearsonovim bivarijantnim korelacijskim analizama utvrdili smo da se interes za okultno nalazi u pozitivnoj i statistički značajnoj korelaciji s anticrkvenim stavom ($r = 0,30$) i orijentacijom na bogatstvo moć i slavu ($r = 0,30$), a u negativnoj korelaciji nalazi se s prosocijalnom orijentacijom ($r = -0,36$) (Tablica 6). Suprotno

našim očekivanjima, nije se pokazalo da je interes za okultno bilo u kakvoj korelaciji s procrkvenim stavom ($r = -0,01$). Očekivali smo da će interes za okultno biti u negativnoj korelaciji s procrkvenim stavom.

Vidimo nadalje da se anticrkveni stav nalazi u statistički značajnoj negativnoj korelaciji s procrkvenim stavom ($r = -0,57$) i prosocijalnom orijentacijom ($r = -0,23$), a u negativnoj je korelaciji s orijentacijom na bogatstvo, slavu i moć ($r = -0,23$).

Procrkveni stav nalazi se u statistički bitnoj negativnoj korelaciji s orijentacijom na bogatstvo, slavu i moć ($r = -0,16$), a u pozitivnoj je korelaciji s prosocijalnom orijentacijom ($r = 0,17$).

Orijentacija na bogatstvo, moć i slavu u statistički je značajnoj, premda izrazito slaboj, negativnoj korelaciji s prosocijalnom orijentacijom ($r = -0,11$). Drugi riječima, materijalističko–hedonistička i prosocijalna orijentacija one su “životne filozofije” koje se međusobno ne moraju nužno isključivati u aksiološkom sustavu pojedinca.

Tablica 6. Korelacije između ispitivanih varijabli (N = 558)
Table 6. Correlation between tested variables (N = 558)

	Interes za okultno	Anticrkveni stav	Procrkveni stav	Bogatstvo, slava i moć	Prosocijalna orijentacija
Interes za okultno	1,00				
Anticrkveni stav	0,30***	1,00			
Procrkveni stav	-0,01	-0,57***	1,00		
Bogatstvo, slava i moć	0,30***	0,28***	-0,16***	1,00	
Prosocijalna orijentacija	-0,36***	-0,23***	0,17***	-0,11**	1,00
p < 0,01 *p < 0.001					

5.2. Rezultati regresijske analize prediktora na varijabli interes za okultno

Kako bismo utvrdili doprinos anticrkvenoga stava, procrkvenoga stava, orijentacije na bogatstvo, moć i slavu te prosocijalne orijentacije u predikciji rezultata na kriterijskoj varijabli interesa za okultno, primijenili smo multiplu regresijsku analizu. Nastojali smo dakle objasniti, odnosno predvidjeti internalizaciju interesa za okultno pomoću sustava prediktora definiranoga stavovima prema Crkvi i vrijednosnim orijentacijama. Rezultati regresijske analize prikazani su u *Tablici 7*. Kao statistički značajan prediktor interesa za okultno pokazao se je anticrkveni stav ($\beta = 0,31$), procrkveni stav ($\beta = 0,27$) i orijentacija na

bogatstvo, moć i slavu ($\beta = 0,22$) u pozitivnom smjeru, a prosocijalna se je orijentacija pokazala bitnim prediktorom interesa za okultno u negativnom smjeru ($\beta = -0,32$). Oko 28% varijance interesa za okultno objašnjeno je prediktorskim varijablama. Posebno je zanimljivo vidjeti kako se u pozadini interesa za okultno nalaze međusobno konfliktni stavovi prema Crkvi.

Tablica 7. Rezultati regresijske analize prediktora na varijabli interesa za okultno ($N = 520$)

Tablica 7. Results of a regression analysis of predictors of interest variables in regard to the occult ($N = 520$)

Interes za okultno	
Prediktori	(beta)
Anticrkvenost	0,31***
Procrkvenost	0,26***
Bogatstvo, moć i slava	0,22***
Prosocijalna orijentacija	-0,32***
$R = 0,52$ $R^2 = 0,28$ *** $p < 0,001$	

5. Rasprava

U ovom smo istraživanju nastojali utvrditi može li se na temelju poznavanja stavova prema Crkvi i određenih vrijednosnih orijentacija prognozirati pojavljivanje interesa za okultno. Rezultati regresijske analize pokazali su da su se svi prediktori pokazali statistički značajnim. Iznenađujući je nalaz da su istovremeno anticrkveni i procrkveni stav pokazali da bitno doprinose pojavljivanju interesa za okultno. Za očekivati je naime bilo da će u regresijskom modelu samo anticrkveni stav biti u pozitivnoj korelaciji s interesom za okultno. Vidimo međutim da se ispitanici skloni izražavanju interesa za okultno nalaze u stanju kognitivne disonance u pogledu izražavanja stavova prema Crkvi, koja izaziva psihološku intrapsihičku nelagodu i tenziju. Naime, kognitivna disonanca evocira psihološku nelagodu ili negativno emocionalno stanje koje proizlazi iz održavanja nekompatibilnih spoznaja ili stavova, koji se međusobno ne podudaraju, odnosno nalaze se u međusobnom konfliktu (Harmon–Jones et al., 2010, 164). Zbog osjećaja psihološke nelagode i intrapsihičke tenzije osoba će nastojati sve učiniti kako bi smanjila ili nadvladala kognitivnu disonancu (Festinger, 1957, 84–97). Međutim, nisu sve kognitivne disonance jednako uznemirujuće. Pokazalo se je da je nesklad naj snažniji i da najviše uznemiruje kad ljudi imaju takve stavove ili ponašanja koji ugrožavaju sliku o samima sebi ili pak onemogućuju bilo kakvo djelovanje koje je blokirano zbog međusobno konfliktnih stavova (Harmon–Jones et al., 2015, 185). U intrapsihičkom stanju psihološke nelagode, stresa i depresije

uzrokovane kognitivnom disonancom osoba će biti obuzeta strategijom kojom će je nastojati eliminirati ili smanjiti (Elliot i Devine, 1994, 384).

Kako bismo posredno utvrdili postoji li kognitivna disonanca i u sferi religioznosti, stavove prema Crkvi stavili smo u relaciju s deklarativnom religioznosti.³ Na taj smo način mogli vidjeti je li i u kojoj mjeri stav prema Crkvi u funkciji deklarativne religioznosti, odnosno ateističnosti ispitanika. Utvrdili smo da je anticrkveni stav u supstancijalnoj negativnoj korelaciji s deklarativnom religioznosti ($r = -0,57$), a procrkveni stav nalazi se u supstancijalnoj pozitivnoj korelaciji s deklarativnom religioznosti ($r = 0,61$). Možemo stoga zaključiti kako stav prema Crkvi u bitnoj mjeri definira deklarativnu religioznost, odnosno ateističnost. Na temelju tih relacija koje postoje između stavova prema Crkvi i deklarativne religioznosti možemo zaključiti da se u pozadini interesa za okultno nalazi kontradiktorna deklarativna religioznost. Drugim riječima, stav prema Crkvi kao disonantna kognicija generirat će kontroverznu religioznost. Ne treba stoga u području crkveno–religioznoga referentnoga okvira isključivati mogućnost pojavljivanja međusobno kontradiktornih i konfliktnih stavova i uvjerenja ili nekih oblika defektne religioznosti koji mogu biti proizvod određenih psihopatoloških crta ličnosti (Šram, 2003b, 411–412). Crkveno–religiozna kognitivna disonanca, za koju smo utvrdili da se nalazi u pozadini interesa za okultno, dovest će do takvoga stanja psihološke nelagode i tenzije da će osoba pokušati primjenjivati razne strategije kako bi ih eliminirala ili barem umanjila. Među različitim strategijama koje osoba u takvom nepodnošljivom psihološko–duhovnom stanju može primijeniti, također je ulazak u okultno područje, što pokazuju nalazi ovoga istraživanja.

Naša hipoteza da će se u pozadini interesa za okultno nalaziti unutarnje koherentan stav prema Crkvi, i s njome povezana religioznost, nije se potvrdila. Otkrili smo međutim fenomen postojanja crkveno–religiozne konfuzije i dezorijentiranosti koja u bitnoj mjeri doprinosi razvitku predispozicija za bavljenje okultnim praksama. Naši su nalazi međutim potvrdili hipotezu koja se odnosi na internalizaciju vrijednosnih orijentacija kod osoba koje izražavaju interes za okultno, odnosno impliciraju bavljenje okultnim praksama. Duševno ranjena osoba, na što ukazuju njezini poremećeni odnosi u socijalnoj interakciji, i osoba koja živi u nerealnom svijetu svojih maštanja, na što ukazuje fiksacija na bogatstvo, moć i slavu, svoje duboke intrapsihičke i socijalno–interakcijske konflikte pokušava rješavati ulaženjem u svijet okultnoga. Drugim riječima, nalazi istraživanja potvrdili su onaj dio hipotetskoga okvira koji se odnosi na doprinos vrijednosnih orijentacija u pojavljivanju interesa za okultno. Jedna unutarnje koheren-

3 S ciljem mjerenja deklarativne religioznosti ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: “Kada bi Vas netko pitao o Vašem odnosu prema religiji, kamo biste sami sebe svrstali?” Ponudene su sljedeće opcije odgovora: 1. nisam religiozan/na i protivnik/ca sam religije; 2. nisam religiozan/na iako nemam ništa protiv religije; 3. prema religiji sam ravnodušan; 4. dosta razmišljam o tome, ali nisam načisto vjerujem li ili ne; 5. religiozan/na sam premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči; 6. uvjereni sam vjernik/vjernica i prihvaćam sve što moja vjera uči.

tna materijalističko–hedonistička životna filozofija i hostilnost u međuljudskim odnosima u bitnoj mjeri doprinose pojavljivanju interesa za okultno.

Imajući na umu da se podvrgavanje okultnim praksama, što u našem slučaju implicira interes za okultno, nalazi pod demonskim utjecajem, možemo pretpostaviti kako se osoba u tom slučaju može naći u “začaranom krugu”. Da bi osoba riješila jedan problem, ona upada u drugi problem kojim se prvi problem još više pojačava. Konkretno, ulaženjem u svijet okultnoga pojedinac još više pojačava crkveno–religioznu kognitivnu disonancu zbog demonskoga utjecaja koji se nalazi u pozadini okultnoga. Tako još pojačana crkveno–religiozna konfuzija i dezorijentiranost može intenzivirati potrebu za okultnim praksama i mogućnost izloženosti demonskomu utjecaju. Isto tako, svoju psihološku ranjivost pokušava izliječiti ili olakšati bavljenjem okultnim praksama, čime se direktno izlaže demonskom utjecaju i postaje još više psihološki ranjiva. Pojačana psihološka ranjivost dovodi i do duhovnih problema, koji će se vjerojatno pokušati riješiti još dubljim upadanjem u mračni svijet okultnih praksi.

Ne možemo, međutim, isključiti mogućnost da bavljenje okultnim praksama ne dovodi do crkveno–religiozne konfuzije i dezorijentiranosti. Drugim riječima, demonske aktivnosti i utjecaj koji se nalaze u pozadini okultnih praksi mogu dovesti do crkveno–religiozne dezorijentacije koju bismo mogli nazvati “dijabolična konfuzija”, do internalizacije materijalističko–hedonističke životne filozofije i do poremećenih socijalno–interakcijskih odnosa.

Zaključak

Osoba kod koje postoji interes za okultno, a koji implicira bavljenje okultnim praksama i u čijoj se pozadini nalazi demonski utjecaj, osoba je kod koje postoji snažna crkveno–vjerska konfuzija i dezorijentiranost, koja izražava sociopatske tendencije i potrebu za proširenjem svojega ega fiksacijom na bogatstvo, moć i slavu. Očigledno je da rješavanje dubokih unutarnjih konflikata na crkveno–religioznoj, socijalnoj i psihološkoj razini mogu biti oni motivi koji navode pojedinca da ude u svijet okultnoga, i koji time sebe stavlja pod demonski utjecaj.

Valja dopustiti i mogućnost da bavljenje okultnim praksama može biti uzrok različitih crkvenih i religioznih konfuzija i dezorijentacije te ozbiljnih poremećaja na psihološkoj i socijalnoj razini. Čini se da procrkveni stav i deklarativna religioznost nisu sami po sebi tolika brana ulaženju u svijet okultnoga kako bi se to moglo pretpostaviti. Zbog toga bi pastoralna i katehetska djelatnost mogla biti više usmjerena prema tematici okultnih praksi i njezinih posljedica. Isto bi tako valjalo posvetiti pozornost problemu one vrste crkveno–religiozne kognitivne disonance koja bi mogla voditi različitim aspektima “alternativne” duhovnosti.

Literatura:

Amorth, Gabriele (2005). *Egzorcisti i psihijatri*. Jelsa: Duh i voda.

Amorth, Gabriele (2006). *Izvešće rimskog egzorcista*. Đakovo: U pravi trenutak.

- Elliot, Andrew J.; Devine, Patricia G. (1994). On the Motivational Nature of Cognitive Dissonance: Dissonance as Psychological Discomfort. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(3), 382–394.
- Festinger, Leon (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press.
- Forsyth, Craig J.; Olivier, Marion D. (1990). The Theoretical Framing of a Social Problem: Some Conceptual Notes on Satanic Cults. *Deviant Behavior*, 11(3), 281–292.
- Fortea, José Antonio (2018). *Summa daemoniaca*. Velika Gorica: Naklada Benedikta.
- Harmon–Jones, Eddie; Amodio, David M.; Harmon–Jones, Cindy (2010). Action–based Model of Dissonance: On Cognitive Conflict and Attitude Change. U: Joseph P. Forgas, Joel Cooper i William D. Crano (ur.), *The Psychology of Attitudes and Attitude Change* (str. 163–181). New York: Psychology Press.
- Harmon–Jones, Eddie; Harmon–Jones, Cindy; Levy, Nicholas (2015). An Action–based Model of Cognitive–Dissonance Processes. *Current Directions in Psychological Science*, 24(3), 184–189.
- Isaacs, Craig T. (2018). *In Bondage of Evil: A Psycho–spiritual Understanding of Possession*. Eugene, OR: Pickwick Publications.
- Ivey, Gavin (1993). The Psychology of Satanic Worship. *South African Journal of Psychology*, 23(4), 180–185.
- Jeanguenin, Gilles (2010). *Sotona i njegove zamke*. Split: Verbum.
- Lucadou, Walter von; Wald, Franziska (2014). Extraordinary Experiences in Its Cultural and Theoretical Context. *International Review of Psychiatry*, 26(3), 324–334.
- Petersdorff, Egon von (2012). *Demoni, vještice, spiritisti: Sve o postojanju i djelovanju mračnih sila*. Split: Verbum.
- Pueschel, Oliver; Schulte, Dietmar; Michalak, Johannes (2011). Be Careful What You Strive for: The Significance of Motive–Goal Congruence for Depressivity. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 18(1), 23–33.
- Rokeach, Milton (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Šram, Zlatko (2003a). Vrijednosne orijentacije i struktura ličnosti: Relacije na srednjoškolskom uzorku završnog razreda. *Pedagogija*, 41(3–4), 91–114.
- Šram, Zlatko (2003b). Religioznost i ličnost: Analiza odnosa na uzorku građana Subotice. *Crkva u svijetu*, 38(3), 391–417.
- Thurstone, Louis Leon; Chave, Ernest John (1929). *The Measurement of Attitude: A Psychophysical Method and Some Experiments with a Scale for Measuring Attitude toward the Church*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vlah, Nataša; Lončarić, Darko; Tatalović Vorkapić, Sanja (2010). Struktura vrijednosnih orijentacija i hijerarhija vrednota učenika strukovnih škola. *Društvena istraživanja*, 20(2), 479–493.
- Winterowd, Carrie; Harrist, Steve; Thomason, Nancy; Worth, Sheri; Carlozzi, Barbara (2005). The Relationship of Spiritual Beliefs and Involvement with the Experience of Anger and Stress in College Students. *Journal of College Student Development*, 36(4), 549–564.

Attitudes toward the Church and Value Orientations as Predictors of Interest in the Occult

Zlatko Šram*

Summary

The aim of this research was to determine whether and to what degree an anti-Church attitude, a pro-Church attitude, value orientation to wealth, power, and glory and prosocial value orientation contribute to the prediction of an interest in occult practices and satanism. The survey was carried out on a sample of Croatian citizens (N=558) in eastern Croatia. Factor analysis was performed to establish the construct validity of all measures applied in this survey. The results of multiple regression analysis revealed that a conflicting attitude towards the Church, i.e. the simultaneous existence of both anti-Church and pro-Church attitudes, and the value orientation to wealth, power, and glory underlie an interest in the occult, whereas a prosocial value orientation pointed in a negative direction away from an interest in the occult. It was discovered that a Church-religious severe attitudinal and perceptual confusion and disorientation, a longing for a materialistic-hedonistic life-style, and disordered relations in social interactions underlie an interest in occult practices and satanism. Such Church-religious cognitive dissonance may motivate individuals to dabble in the occult in an effort to reduce the psychological discomfort and tension that any cognitive dissonance produces. However, an interest in the occult may generate a Church-religious cognitive dissociation as the possible result of demonic influence, leading some of the faithful to „diabolic confusion“.

Key words: interest in the occult; demonic influence; attitudes toward the Church; materialistic-hedonistic orientation; prosocial orientation

* Zlatko Šram, Ph. D., Senior Research Associate, Croatian Center for Applied Social Research. Address: Hanamanova 7, 10000 Zagreb. E-mail: zlatko.sram@appliedsocresearch.com